

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 3. No. 9. 1938

İbni Sina felsefesi

Ismail Hakkı İzmirli

Ordinaryüs Profesör [1]

A — Şahsiyeti — İslâm aleminde «Eşşeyhurreis» unvanile ün alan filozofumuz zamanının bütün ilimlerini kavramıştı. Felsefede kendini geçen olmamıştı, felsefesinin kaynağı Rasyonalizmin bir şekli olan ve İskenderiye yeni Eflâtuncuları tarafından şerholunan *Aristo* felsefesidir. *Aristo* şakirdlerle beraber lise denilen mahalde gezinerek ders vermesi münasebetiyle felsefesine *Meşşâî* felsefesi denmişti. Fakat bu felsefe, İslâm felsefesinde yeni bir şekil almış, orijinal bir hal kesbetmiştir.

Esasen Yunan felsefesi devrini yaşamış, bir çok istihaleler geçirdikten sonra meseleleri halledemeyecek bir hale gelmişti. Bundan başka Septisizm, Pesimizm unsurlarıyla safiyetini kaybederek bozulmuştu. İşte iki büyük Türk filozofu bu karmakarışık ve birbirleriyle çapraşık sistemler yığını içinden derin ve keskin görüşleri ile beşeriyeti bu unsurlardan kurtaracak açık ve belli bir yol açmışlar, bu dağınık sistemler arasındaki boşluğu doldurmuşlar, felsefi sistemlerini ahenkli bir hale koyarak zamanlarında maruf felsefeden başka başlıbaşına bir felsefe mektebi kurmuşlardır.

Büyük filozof *Farabî* ye gelinceye kadar *Elkindî*, *Serahşî* gibi İslâm *Aristo*'cuları kendilerine mahsus bir prensip sahibi olamamışlardı; *Farabî* ilk defa kendisine mahsus prensipleri ile *Meşşâî* mektebini açmıştı. Tedkik ve tettebbu keyfiyetlerini pek iyi bilen *İbni Sina*'mız zamanında birbiriyle çarpışan yeni Eflâtunculuk tesavvufunun İslâm'da tatbiki demek olan *İşrakî* sistemi, Türklerin büyük himmetleriyle meydana gelen tesavvuf, başlarında Türk evlâdı bulunan akli ilâhiyat sistemini tutan *Kelâm* gibi belli başlı mektebelerin ana prensiplerini engin görüşüyle kavramış, bütün bunları kendi sistemine bağlamıştır.

Evet *İbni Sina*'nın o azametli sisteminin unsurları *Farabî* de görülebilirse de baş filozofun daha toplu, daha ahenkli, daha klâsik, daha metodik eserleriyle, değil *Farabî* nin, belki kendinden

[1] 21 Haziran 937 de İbni Sina'nın 900 üncü yılı iltifalinde söylenmiştir.

dir. Doğuda, Batıda yaptığı tesir itibariyle muasırlarından ve evvel gelenlerden üstün çıkmakla kalmaz, daha sonraki asırlarda, hatta yeni çağlarda yetişen filozof ve mütefekkirlerden asla geri değildir. Türk harikası bugünkü medeniyetin fikri banileri arasında yüksek ve şerefli bir mevki sahibidir, bunu söylemekle Türk medeniyet tarihindeki canlı adidelerinden birini göstermiş oluyoruz, onun yüce hatırasını sevgi ve saygı ile anmak yalnız millî değil, beşerî bir vazifemizdir.

Hekim Şaban Şifai ve Ömer Hayyam'ın fikirleri

Dr. A. Süheyl Ünver

Memleketimizin yetiştirdiği büyük Hekimlerimizden Ayaşlı Şaban Şifai efendi vardır ki vücuda getirdiği Tedbirülmevlud, Şifaiye gibi Tıbbî ve sair ilmi eserlerle Millî Kütüphanemizi XVII inci asırda zenginleştirmiştir. Bu zat eserlerini telif ederken me hazlerini tetkikde çok dikkatli bulunurdu. Bunlardan en ufağını yazmak için 30 - 40 eser bile tetkik etmiştir. Yerine göre bu müelliflerin isimlerini eserinde zikretmekte büyük bir itina göstermiştir. Şark lisanlarına da bihakkın vakıfdır. Arabca ve Farsca'yı iyi bilir. İşte bu fıkra da Şaban Şifai'nin Farsca'yı iyi bilip o lisan da yazı yazdığına misaldir. Ömer Hayyam'ın felsefî fikirlerini ve onun tahlillerini havî olan bu satırlar Üniversite Kütüphanesinde 238 numarada kayıtlı (Kitabül'muciz'ülkanun) eserinin sona ilâve olunan boş sahifelerine yazılmıştır. Bilâherê neşredebileceğimiz bazı sahifeler vardır ki Şaban Şifai'nin hatıratı olarak kabul edebiliriz. Bu eser bayatı müddetince Şaban Şifai'de kalmış, önce olduğu gibi sonrada bazı zevatın eline geçmiştir. Bu meyanda Hekim başı Gevrek zade Hafız Hasan efendi gösterilebilir.

Şaban Şifai XVII inci asır ortalarına doğru Ayaşda doğmuş ve genç yaşında İstanbula gelerek Tıp tahsil etmiştir. (*) 1082 (1671) de Saray tabibleri meyanına girmiştir. Tatlı dilli ve güzel yüzlü idi. Mirza zade Salim efendinin anlattığına göre hastalarına ilâç yapmadan evvel güzel sözlerle hastaların maneviyatını

[*] Ali Canib - Şair ve Tabib Şifai Şaban efendi. Hayat Mecmuası sayı 87 S. 2.

artırırdı. Herkesin hürmetini celbetmişti. 1095 (1683) de mülâzim ve 40 akça medreseden maz'ul kaldıktan sonra 1099 (1687) de Galata Saray Müderrisi oldu. Sonra muhtelif medreselerde ders okuttu, ve terfi etti, ve yine bu 238 numaralı eserin sonundaki hatıralarına göre Süleymaniye Tıp medresesinde de Müderrislik etmiş, Talebe ve danışmendlerinin ve bunlar arasında terfi edenlerin 3 sahife tutan listesini vücuda getirmiştir. 1115 (1703) de Diyarbekire Kadı olmuş 1116 (1704) de oradan ma'zulen Ankaraya dönmüş, ihtiyarlık ve hastalıktan Ankaraya geldikten 8 ay sonra aynı sene Zilkadesinde ölmüş ve oraya defnedilmiştir. İnce ruhlu, Şair, Nazik, hâzik bir hekimdi. Lâkin bu ince Şair ve hekim çalışkan Şifai zamanının hasedcilerinden ve fena ruhlu insanlarından çok dilgir olmuştur. Tercemei hali buraya şeref veren Şaban Şifai buraya dercettiğimiz bahsi Farsca yazmıştır. Fotoğraf nüshasındaki satırları (şekil) Mevlânanın yedi öğüdünü, Bezmü Rezmi Türkçeye büyük bir liyakatla çeviren Trabzonlu âlim Ahmed Ahmedî terceme etmiştir.

Bu fikrayı yazan (Şifai) nam müellif diyor ki (مرصادالباد) (1) müellifi şöyle yazmaktadır :

— Ömer Hayyam, sanki Filozofların murdar akidelerini aşacağı rubaisile izah etmekte ve kâinatın ebediyetine kâil olduğunu izhar eylemektedir. Necmeddin, Hayyam'ın fevkalâde şaşkınlığı yüzünden vadii dalâlette kaldığını söylemektedir. Hayyam'ın rubaisi budur :

— Gelip gitmekte olduğumuz şu dairenin bidayeti belli olmadığı gibi nihayeti de belli değildir. Şu âlemin hakikati hakkında kimse doğru bir fikir beyan edememekde, nereden gelinip nereye gidildiğini kimse bilememektedir.

Diğer bir rubaide de şöyle diyor :

— Farzedelim ki Halık, terkibi tabayii tanzim etmiştir. Bundan sonra onu böyle azaltıp çoğaltmağa neden lüzum görmüştür.

Eşkâl ve suretlerin fena zuhur etmesindeki ayıb ve kusur kime aiddir ? Güzel tecelli etmiş ise onun tahrübü ifnasını neden dolayı arzu eylemiştir ?

(مرصادالباد) Müellifi Kuddise Sirruhu bu beyitlerin zevahirine bakarak Ömer Hayyamın dalâletde kaldığına hükmetmiştir.

Maahaza Ömer Hayyam ; halk lisanında (Fazlı bi bedel diye şöhet almıştır.) Halbuki bu beyitleri karşısında Hayyam'ın dalâ-

(1) Mirsadülibad. Necmeddin Kübra tarafından yazılmış tasavvufa aid mühim bir eserdir. Tercemesi de vardır.

letden halâsı çok uzaktır. Müellif Şifai diyor ki: Ben Hayyam'ın ahvalini tecessüs edipde hakikati ahvaline vakıf olmak için şu beyitleri irâde lüzum gördüm.

Bununla beraber ben yine onun dalâlet vartasından halâsını temenni etmekteyim. (El-İlmü - İndallah) muhariri fakir de; Hayyam'ın sıratı Müstakime girmesini allahdan niyaz etmekteyim.)

Bu satırları tahlil edecek olursak bu ince Şairin Ömer Hayyam hakkında duygularına ve bu suretle kıymet verdiği rubailerinden ikisini daha kendisinin malı olan bir kitabın boş sahifelerine koyduğuna vakıf oluyoruz. Mirsadülbad sahibinin ve

gerek Şifai efendinin mütalâalarında zamanlarında hakim olan fikirlerini izah için kendisinden 2 rubai almışdır. Fakat Ömer Hayyam'ın fikirlerini beğenmiyor ve onun ruhu için çok samimi temennilerde bulunuyor. Değerini kabul ettiği Hayyam'a bu sözlerini bir hayır dua olarak da telâkki edebiliriz.

Bizce ilk rubaisile eski Filozofların noksan izahları karşısında bir az hakikate temas etmiş, ikinci rubaisile de izah edemediği bazı hilkat hadiseleri karşısında hatırına gelen noktaları suâl şeklinde irad eylemiştir.

Şaban Şifai kendisinin malik olduğu kitablara bunun gibi pek çok mühim noktaları kaybolmasını diye derc etmiştir ki bunların kâğıdlar içinde kaybolabilecekleri düşünülerek eserlerin baş ve son boş sahifelerine ilâve olunmaları çok hayırlı olmuştur. Bir çok hekimlerin değerli mütalâalarına ve Tıb Tarihimizi aydınlatan cihetlerine ancak bu suretle tesadüf edebiliyoruz.

Les idées du médecin Turc Chaban Chifai et de Eumer Hayyam

Dr. A. Süheyl Ünver

Notre médecin poète Chaban Chifai qui naquit à Ayach, en Anatolie, vers le milieu du XVIIIe siècle, vint à Istanbul lorsqu'il était encore très jeune. Il étudia la médecine, devint professeur à l'école de médecine de Süleymaniyé, et prit place parmi les médecins de la cour en 1671. Ce médecin jovial et gai, attira l'attention du public par les belles paroles qu'il employait pour rehausser le moral de ses malades avant de commencer un traitement médical. Chaban Chifai qui connaissait l'arabe et le persan au point à écrire dans ces langues, qui écrivait de beaux vers en Turc, et créait des ouvrages scientifiques, était un médecin d'une intelligence et d'une valeur exceptionnelle.

Sa bibliothèque dont nous apprécions l'importance par les livres dispersés maintenant dans les bibliothèques d'Istanbul, contenait des ouvrages dans les premières et les dernières pages desquelles ce médecin avait ajouté, selon l'usage, des notes très précieuses. Celles-ci servent d'exemple aux idées et à la connaissance des médecins turcs du XVIIIe siècle et contiennent des parties pouvant servir pour la biographie de possesseur. Nous voyons de même par ces notes qu'il fut professeur à l'école de Süleymaniyé et nous apprenons le nom de ses élèves.

Dans la photo de ces lignes écrites par la main de Chaban Chifai, nous trouvons quelques lignes en persan critiquant les idées d'Eumer Hayyam.

(Nedjmettin Kubra, propriétaire du Mirsad'ul Ibad veut prouver qu'Eumer Hayyam se trompe à cause de sa grande étourderie en expliquant soit disant dans le quadrin suivant les traditions des philosophes en démontrant sa croyance en l'immortalité de l'Univers. — Nous ne connaissons ni le commencement ni la fin de ce cercle auquel nous venons et dont nous nous en allons. Personne ne peut émettre une idée juste sur ce monde et nul ne sait d'où nous venons et où nous allons.

Voici ce qu'il dit dans un autre quadrin :

— Supposons que le créateur créa ces sujets. Pourquoi vit-il la nécessité, après cela, de l'augmenter et de diminuer de la sorte ?

A qui revient la honte des défauts qui se trouvent dans la forme des choses ? Pourquoi a-t-il voulu que les belles choses soient détruites et enlaidies ?

Nedjmettin Kubra qui ne vit que la côté superficiel de ces vers pensa que Eumer Hayyam se trompait.)

Chifai n'apprécie pas les idées de Eumer Hayyam, qui était connu parmi le peuple comme un savant sans pareil.

D'autre part le fait que Chifai écrivit ces lignes en sorte de critique démontre qu'il le considérait et l'appréciait. Nous apprenons que Hayyam occupait un rang très élevé aux yeux du peuple du XVIII siècle et nous trouvons les effets religieux de cette époque.

İbni Sina

Kuvayı erbaa (dört kuvvet)

Terceme eden :

Mirza Mesud Baykal

Veliyüddin Kütüphanesi memuru

İbni Sina'nın Şeyh Ebülfere için yazdığı « Dört kuvvetler makalesi » adını taşıyan şu risalenin münderecatı kanununda mevcut değildir. Vakıa kanunda gaziye kuvvetine hizmet eden tabii kuvvetler namı altında Câzibe, Mâsike, Hâzime ve dâfiâ kuvvetlerinin fiilleri ve bu kuvvetlere hizmet eden keyfiyatı arbaa (hararet, bürudet, rutubet ve yûbuset) mevzuubahs edilmiş ise de mezkûr kuvvetlerin aslında tek bir kuvvet olmalarının isbatı cihetine gidilmemiştir.

Dört kuvvetler makalesinin İstanbul kütüphanelerindeki mevcudu dört nüshadır. Bu nüshaların buldukları kütüphaneler ile numaraları :

Nuruosmaniye	4894
Ahmedi salis kütüphanesi	3447
Şehid Ali paşa »	2034
Pertev »	617

T. T. A. 2